

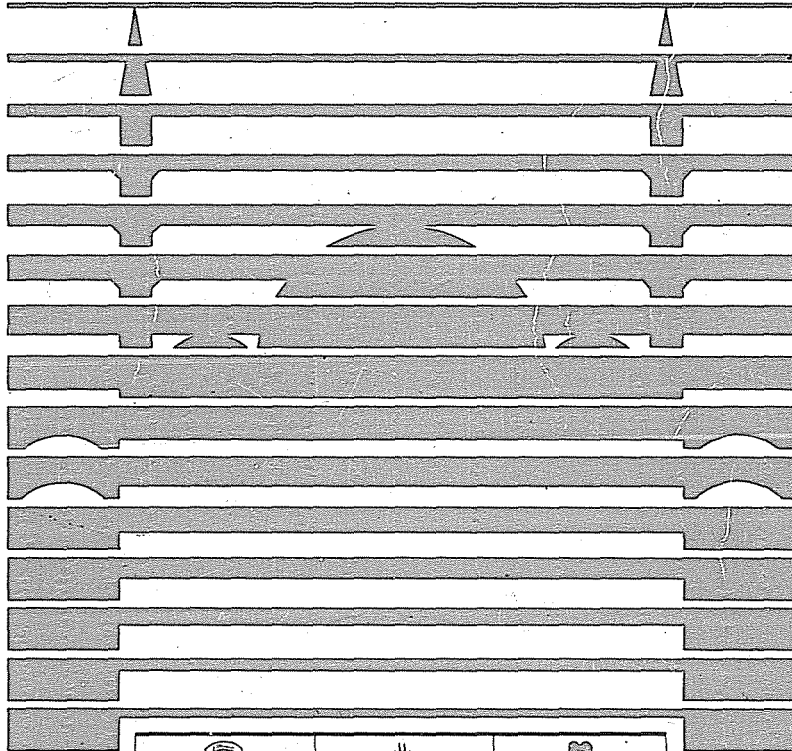
مؤتمر الحفاظ على التراث الحضاري المعماري الاسلامي في المدن

İSLAM MİMARİ MİRASINI KORUMA KONFERANSI

THE CONFERENCE ON THE PRESERVATION OF ARCHITECTURAL HERITAGE OF ISLAMIC CITIES

22-26/4/1985 İSTANBUL

BİLDİRİLER

Yapım

İKİ NOKTA

Araştırma, Basın, Yayın, Organizasyon 512 43 30

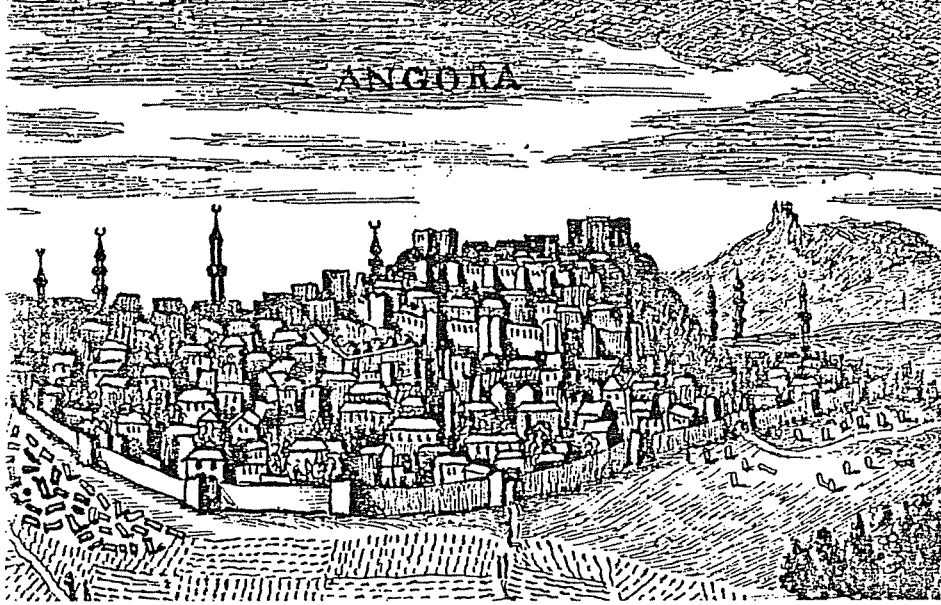
Dizgi, Film: **Damla Dizgi**, Baskı: **Seçil Ofset**, Cilt: **Numune Basım ve Ciltevi**

İstanbul, Şubat 1987

ANKARA TARİHİ KENT DOKUSU KORUMA GELİŞTİRME PLANLAMA ÇALIŞMALARI

23

Mehmet TUNÇER
Ankara Şehri İmar Müdürlüğü Şehir Plancısı

1. Tarih içinde Ankara

M.Ö. 8. yüzyılda bir Frigya şehri olan Ankara, daha sonra M.Ö. 2. yy-M.Ö. 25 tarihleri arasında Galatların Başkentliğini yapmıştır.

M.Ö. 25. tarihinde Roma'lıların egemenliğine giren Ankara, bu yıllarda imparatorluğun Anadolu temsilciliğini üstlendiğinden çok parlak bir devir yaşamıştır. Roma yol ağının önemli bir kavşağı niteliğini kazanmış idari, askeri ve ticari fonksiyonları gelişerek nüfusu 100.000'e varan büyük bir merkez haline gelmiştir.

M.Ö. 334 tarihinden 1073 tarihine kadar Bizans İmparatorluğuna bağlı olan Ankara, bu tarihten itibaren Türklerin egemenliğine geçmiştir. Osmanlı Anadolu Birliği'nin kurulmasına kadar geçen devrelerde şehrin egemenliği, Türk Beylikleri ve Bizans arasında el değiştirdiğinden şehrin tarihinde bu devrede belirsizlikler bulunmaktadır. Ankara Kalesi de günümüzdeki şekline Bizanslılar ve Beylik Türkleri zamanında erişmiştir.

Ahi merkezlerinden birinin Ankara oluşu, şehrin ticari fonksiyonlarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Şehirdeki 30 dan fazla ticari hanın bir kısmı bu dönemde yapılmış, büyük camilerin etrafında yerleşmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devrinde de ticaret gelişmiş, şehrin özelleşmiş üretimi olan “Sof” (tiftik) dünyaca aranan bir meta haline gelmiştir. Bedesten ve büyük programlı hanların (Çukur Han, Çengel Han vb) gelişimi 14. ve 15. yüzyıllarda olmuştur.

Şehrin nüfusunun artışı ile merkez de gelişmeye başlamış, Aşağı Yüzde Suluhan çevresinde Tahta Kale ve Karaoğlan Çarşıları oluşmuştur.

17. Yüzyıl başlarında Celâli isyanlarına karşı şehrin çevresine üçüncü bir sur duvarı inşa edilmiştir.

Bu yüzyıldan sonra 18. ve 19. yüzyıllarda Batının gelişimi, ana ticaret yollarının Okyanuslara kayması ile Akdeniz ülkelerinin, Osmanlı İmparatorluğunun ve Anadolu'nun transit fonksiyonu sarsılmıştır. Ankara'nın başlıca ürünü olan “Sof” un başka ülkelerde de aynı kalitede üretilmesi ve endüstriyel dokumacılığın gelişimi ile rekabet edemeyen şehir ekonomisi 19. yüzyıl sonlarına doğru tam bir çöküntüye uğramıştır.

1892 tarihinde demiryolunun gelişi, Ankara'ya görece bir canlılık getirmiş, istasyonu Eski Şehire bağlayan İstasyon ve Talat Paşa Bulvarları açılmış ve Ulus merkezi gelişmeye başlamıştır.

2. Başkent Ankara

Başkentlik fonksiyonunu 13 Ekim 1923 tarihinde kazanan Ankara'nın bu tarihten itibaren planlı gelişmesi başlamıştır.

Baskent olduktan sonra çıkarılan 583 sayılı yasa ile yeni şehrin Eski Ankara'nın üstünde değil, eski kent dokusu ile Çankaya arasında geliştirilmesi kararı verilmiştir. Bu karar sayesinde Eski Ankara tarihi kent dokusu bugüne kadar iyi kötü korunabilmiştir.

1927'de HEUSSLER'in hazırladığı “Sıhhiye Planı”, 1928'de uluslararası yarışmayı kazanan Prof. Herman JANSEN'in “Ankara Planı”, Ankara'nın planlı gelişmesinde önemli adımlardır. 1928 tarihinde Ankara Şehri İmar Müdürlüğünün kuruluşu uygulamadaki kararlılığı göstermektedir. JANSEN, Planında “Geleneksel Dokunun” korunmasına önem vermiş, tarihi kent dokusunu “Protokol Alanı” olarak belirlemiştir. Eski kent dokusunun bir kısmına da plan kararı getirilmiştir.

1957'de açılan yarışmayı kazanan Nihat Yücel-Raşit Uybadin planlarında da, eski kent dokusunun bir bölümünün daha planlandığı görülmektedir.

1970'lerde Ankara, nüfusu 16 kez artan ve yayıldığı saha 46 kez genişleyen Metropoliten bir kent haline gelmiştir. Hızlı kentleşme sonucu şehrin yaklaşık % 60'ı plansız gelişmiş, eski kent dokusu bu metropolün bir parçası olarak daha yavaş bir değişim göstermiştir.

3. İmar Planları-Tarihi Kent Dokusu İlişkisi

H. JANSEN'den bu yana, Ankara'nın sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerinin geleceğe aktarılması ve tarihi kent dokusunun belge niteliği taşıyan bölümlerinin korunması için, gerekli hukuki, teknik ve mali tedbirler yeterince alınamamıştır. Tarihi kent dokusu çoğu yerde kendi haline terk edilmiş, Ulus çevresinde yenilenemeyen kesimlerde konut dışı kullanımlar yoğunlaşmış, bu alanlar şehrin birer “Çöküntü Bölgesi” haline gelmiştir. Eski kent dokusunun “Protokol Alanı” olarak uzun yıllar dondurulması, içindeki yaşantının gereksindiği onarımlara olanak tanınmaması, bu

bölgenin yıpranmasına ve giderek tahribine yol açmış, kentin sağlıksız bölgelerinden biri haline gelmiştir. Eski kent dokusunun bazı kesimleri birkaç kez plan değişikliği geçirmiştir¹. Herbir plan ile mülkiyet dokusu da değişmiş, İmar Yasası 42. madde uygulaması ile, düzenleme ortaklık payları alınmış, kadastral parseller şuyulandırılarak birleştirilmiş, tapuya tescil edilmiştir.

Eski Ankara'nın bazı kesimlerindeki imar planları, dar ve çıkmaz sokaklar, çeşme ve meydancıklar vb. gibi özellikler ile korunması gerekli eski Ankara evlerini dikkate almadan hazırlanmıştır.

Hacı Bayram Camii ve çevresinde, tarihi Yahudi mahallesinde (İstiklal Mah.), Sulu Han'ın güneyinde (Doğanbey ve Yeğenbey Mah.), tarihi ticari bölge olan Hanlar ve Saraçlar Bölgesinde, Uluçanlar, Anafartalar ve Talâtpaşa Caddeleri üzerinde imar parselasyon düzeni getirilmiş ve buna göre uygulamalar yapılmıştır.

Kat rejimi planı ile yöresel mimariye uygun olmayan gabariler verilmiş, küçük tapulama parselleri şuyulandırılarak taban alanları arttırılmıştır. Ana cadde kenarlarında, 4,6 ve hatta 8 katlı yapılaşmalar olmuştur. Ana caddeler boyunca büyük oranda uygulanmış olan bu planlar, caddelerin hemen ardında doğal eğimin fazla oluşu, planın özgün doku ile uyumsuzluğu, mülkiyetin parçalanmış olması, kişi ve kamunun uygulama için maddi güçten yoksun bulunması gibi nedenlerle uygulanamamıştır.

Tarihi kent dokusu, cadde üzerindeki yüksek blokların ardında sıkışmış kalmış, fonksiyonel dönüşüm, çevre kalitesindeki düşüş, doğal yıpranma, bölüntü ve eklentiler vb. gibi değişimlerle günümüze kadar ulaşabilmiştir.

4. Ankara Tarihi Kent Dokusu/Yenileme ve Koruma Çabaları

Başkent Ankara'nın gelişimi sürecinde, planlama ve yatırımların ağırlığı Yenişehirin oluşturulması yönünde oluşmuştur. Eski Şehir kesiminde Ulus Merkezinin gelişimi, ana caddeler üzerinde (Anafartalar, Talatpaşa vb.) apartman türü yapılaşmaların gelişimi ve yangın bölgesinin yeniden yapılaşması şeklinde gelişmelerle başlayan imar faaliyeti protokol alanı dışında devam etmiştir. 1929 tarihindeki büyük Tahtakale yangını ile günümüzde Ulus Hali'nin yer aldığı kesimde bulunan Tahtakale ve Karaoğlan çarşıları yok olmuştur. Hacı Bayram Camii çevresindeki yapıların 1937 tarihinde yıkılması ile bugünkü meydan oluşturulmuştur. 1955'lerden sonra açılan ve Eski Ankara'da çok sayıda konutun kamulaştırılarak yıkılmasını gerektiren Uluçanlar Caddesi, Kurtuluş ve Kırgız mahallelerini yokederek 1960'lı yıllarda oluşturulan Hacettepe ile Tarihi Kent Dokusunun büyük oranda yenilediği görülmektedir.

Ankara'da eski eser tescil çalışmaları ilk olarak 1964 yılında yapılmış ve 1/1000 ölçekli haritalara envanter numaraları ile işlenmiştir. Bu çalışmalar 1972 yılında tekrarlanmış, aynı envanter numaraları kullanılarak, bazı yapılar tescilden düşülerek yeni bir tescil listesi hazırlanmıştır².

1972-1979 yılları arasındaki kurul kararları incelendiğinde birkaç anıtsal yapı onarım izni dışında, doğal sit ve tek yapı tescil kararları, tescilden düşülme ve yıkım taleplerine karşı kararlar alındığı görülmektedir.

Yüksek Kurul aldığı bir ilke kararında, *"toplular tescilli yapılan sivil mimarlık örneklerinin çok az bir kısmının, yapılacak koruma imar planında, başka bir çözüm bulunamaması halinde, teklif plan çerçevesi içinde, koruma niteliğinin kaldırılmasının istenebileceğine, kent yaşamının geleceği ile ilgili bu kaçınılmaz neden dışında, hiçbir nedenle toplu tescilli yapılan binaların tek olarak koruma kapsamından çıkarılmasının istenemeyeceğine"*³... şeklinde bir ibare bulunmaktadır.

Ancak 1979 yılında yapılan tesbit çalışmasında 1972 tescil listesindeki yapılardan bir kısmının daha yok olduğu saptanmıştır⁴.

Bu çalışmalarda, korunması gerekli görülen eski Ankara evleri ve anıtsal nitelikteki tek yapılar saptanmış, tescilleri yapılmış ve bu çalışma sonucu geçit dönemi yapılanma koşulları getirilmiş, hazırlanan "*Geçit Dönemi Koruma Geliştirme Planı*" onaylanmıştır⁵. Bu karar ile Ankara'da Kentsel ve Arkeolojik Sit Alan Sınırları belirlenmiş, yaklaşık 150 hektarlık geniş bir alanda, imar planlarının uygulanmasının durdurulması, özgün dokuyu koruyacak şekilde yeniden koruma amaçlı imar planlarının yapılması öngörülmüştür. Sit kararı eski planların uygulamasını durdurmakta ve bu alanlarda "*Koruma Amaçlı İmar Planları*"nın yapılması yükümlülüğünü Belediyelere vermektedir⁶.

5. AŞİM-Koruma Planlaması Çalışmaları

Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanması amacı ile 1983 yılından bu yana Ankara Şehri İmar Müdürlüğü, İmar Planlama Şubesi bünyesinde çalışmalar yapılmaktadır. Oluşturulan "*Kentsel Koruma Geliştirme Planlama Bürosu*", Tarihi Kent Dokusu Planlaması için gerekli verileri toplamakta, arşiv oluşturmakta, ilgili kuruluşlarla ilişki ve işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir. "*Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma-Geliştirme Çalışmaları*" başlığı altında ilgili kamu kuruluşlarının ve üniversite yetkililerinin katıldığı bir dizi toplantı yapılmıştır⁷.

Planlama çalışmaları halen sürdürülmektedir. Üzerinde çalışılan bazı projeler aşağıda kısaca özetlenmiştir:

a) *Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi*: Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesinin Tespit, Değerlendirme ve ön karar etabı ODTÜ Restorasyon Bölümü ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1980 yılında tamamlanmıştır. Bu çalışmada, koruma, sağlıklaştırma ve geliştirme kararlarının verilebilmesi için gerekli fiziki ve sosyo-ekonomik yapı ile ilgili bilgi derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca bu değerlendirme ışığında, mevcut planlama ve koruma olanak ve araçları çerçevesinde, uygulamaya dönük Koruma-Planlama Politikası seçenekleri ortaya konmuş, örgütlenme modelleri önerilmiştir⁸.

Fotogrametrik ve fotografik tesbit ve belgeleme çalışması yapılmış, iç ve dış tesbitlerle yapıların fiziki ve mimari özellikleri saptanmıştır.

1981 yılında, Başkent Ankara'nın eski kent dokusunun korunması çabalarına bir başlangıç olarak küçük bir bölgede uygulamaya geçilmesinin özendirici bir örnek oluşturacağı düşünülmüş ve Eski Eserler Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Dış Kale, Kale Kapısı, Devdiran ve Doyran Sokaktaki konutların cephelerinin çevreye uyumlu bir hale getirilmesi amacı ile bir proje hazırlanmıştır.

1983 yılından bu yana Ankara Şehri İmar Müdürlüğü elemanları ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü elemanları örgütlenme, finansman, politika saptaması ve projenin tamamlanması için işbirliği yapmaktadır.

b) *Hacıbayram İkinci Çevre Koruma Planı*: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Şehir Koruma Programı Yüksek Lisans öğrencileri ve Ankara Büyük Şehir Belediyesi İmar Müdürlüğü elemanlarınca, Ankara'nın I. Derece Kentsel Sit Alanı olarak saptanan bölgesinde, koruma, yenileme ve ıslah amaçlı bir imar planı hazırlanmıştır⁹.

Ankara Sit Alanları için bir başlangıç olmak üzere planın uygulama koşulları hazırlanmış, görüş sorulmak amacıyla Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kuruluna gönderilmiştir.

Ayrıca AŞİM elemanları tarafından bu proje kapsamında, Adliye ve Etizafer sokaklarda 1/500 ölçeğinde cephe çalışması ve örnek bir ada düzenlemesi yapılmıştır.

c) *Çıkıkçılar Yokuşu Yaya Yolu ve Çevre Düzenlemesi*: Tarihi Ticari Bölge içinde yer alan Çıkıkçılar Yokuşunu çevreleyen adalarda kat rejimini belirleyen, Anadolu Medeniyetleri Müzesi civarında yaya-trafik ulaşımını düzenliyerek, Çıkıkçılar Yokuşunu yayaya açmayı öngören düzenleme hazırlanmıştır.

1/500 ve daha büyük ölçekte uygulama için projelerin yapılması düşünülmektedir.

d) *Sulu-Han Çevre Düzenlemesi*: Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu tamamlanan Sulu Han'ın çevre düzenlemesi çalışmalarına başlanmıştır. Sulu Han ve çevresinin tarihi araştırması yapılmış, analiz çalışmaları sürdürülmektedir.

Ayrıca Sit Alanlarının bütününe kapsayacak şekilde, mülkiyet araştırması tamamlanmıştır. Bölgelerin 1/500 ölçekli haritaları üretilmiştir. Analiz çalışmaları sürdürülmektedir.

NOTLAR

1. Örneğin, Hacıbayram Çevresinde, I. Derece Kentsel Sit Alanı içinde kalan 5185 Ada, üç kez plan değişikliğine uğramıştır (Plan No: 51300, 56500, 68600).
2. G.E.E.A.Y.K'nun 14.10.1972 gün ve 6691 no'lu kararı.
3. G.E.E.A.Y.K'nun 25.12.1978 gün ve 10290 sayılı kararı.
4. Bkz. "Ankara Eski Kent Dokusu Koruma ve Değerlendirme Projesi Raporu", Hazırlayanlar: Beşbaş, N.; Güneş, A.; Özcan, Z.; Tayla, L.; Tırpan, A.; Bu raporda tescilden düşülmüş ve daha sonra yıkılmış yapılarla, Hasırcılar Caddesinin devamının açılışı esnasında ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinin kamulaştırmaları sonucunda yıkılan tescilli yapılar belirlenmiştir.
5. G.E.E.A.Y.K'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 sayılı kararı.
6. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası (2863 Sayılı) Madde; 17., 1983.
7. Bkz. "Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma-Geliştirme-Planlama Faaliyetleri" AŞİM-1983.
8. Bkz. "Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi Tesbit-Değerlendirme-Ön Kararlar", Kültür Bakanlığı ODTÜ Restorasyon Bölümü, 1980.
9. Bkz. "Hacıbayram II. Çevre Koruma Planı İzah Raporu", AŞİM-1984.